

ВОКАЛНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАТА НАУКА В ПОМОЩ НА МЕТОДИЧЕСКАТА РАБОТА С МУТИРАЩИ ГЛАСОВЕ

ДОРОТЕЯ ЛЮЦКАНОВА²⁸

VOCAL-PEDAGOGICAL GUIDELINES TO HELP METHODOLOGICAL WORK WITH MUTATING VOICES

DOROTEYA LYUTSKANOVA²⁹

Резюме: В доклада се разглежда сложната взаимовръзка между вокалната наука и певческото изкуство, прилагането на научните изследвания и открития за физиологията на звукообразуването като необходима неразделна част от методическата работа на вокалния педагог. В последните години изискванията за изграждането на здрав глас, особено по време на мутация, поставят пред вокалния педагог редица въпроси: „Как да се интерпретират и прилагат научните знания в практиката? Какви методи да се използват, за да се постигнат ефикасни резултати в обучението на подрастващите? С какво научните постижения в науката за гласа ще обогатят методическите пособия за изграждането и съхранението на юноше-

²⁸ Доротея Люцканова. Докторант на самостоятелна подготовка в департамент „Музика“ на Нов български университет, с научен ръководител проф. Елисавета Вълчинова-Чендова, д.н. (e-mail: doridios@gmail.com)

²⁹ Doroiteya Lyutskanova, Self-study PhD student with a scholarship at DS Music at the New Bulgarian University with scientific head Prof. Elisaveta Valchinova-Chendova, DSc (e-mail: doridios@gmail.com)

ските гласове? Необходимо ли е науката да се намесва толкова задълбочено в изкуството на пеенето и дали учениците ще запеят по-добре, ако са наясно с физиологията и анатомията на ларинкса?“ Отговорът на тези въпроси можем да открием в споделения опит на редица емблематични имена във вокалната педагогика, които са оставили в наследство многобройни вокални трудове, статии и учебни помагала.

Ключови думи: вокално обучение, мутация, научни открития, звукообразуване, ларинкс

Summary: The report examines the complex relationship between vocal science and singing, the application of scientific researches and discoveries about the physiology of sound formation as a necessary part of the methodical work of the vocal pedagogue. In recent years, the requirements for building a healthy voice, especially during a mutation, pose a number of questions to the vocal teacher: „How to interpret and apply scientific knowledge in practice? What methods should be used to achieve effective outcomes in adolescent learning? How will scientific advances in voice science enrich the methodological tools for building and preserving adolescent voices? Is science needed to interfere so deeply in the art of singing and whether the students will sing better if they are aware of the physiology and anatomy of the larynx?“ The answer to these questions can be found in the shared experience of a number of emblematic names in vocal pedagogy, which have left many vocal books, articles and teaching aids inherited.

Keywords: vocal training, mutation, scientific discoveries, sound formation, larynx

Ще започна своя доклад с изказването на големия руски учен и вокален педагог д-р Леонид Борисович Дмитриев: „В наше време вокалният педагог, както и студентът, изучаващ пеене, са длъжни да владеят необходимия минимум от теоретични знания. Те са

длъжни да усвоят това равнище на знанието за гласа, до което е достигнала науката на днешния ден. Нужно им е да знаят кои явления на гласообразуването сега са напълно обясними, какво вече е твърдо установено, какво още предизвиква съмнения и какъв е пътят към постигането на това, което все още остава недоизяснено.“ [Карапетров 1990, с. 8].

Дмитриев прекрасно описва сложната симбиоза между вокалната наука и певческото изкуство, от една страна, и методическата подготовка на вокалния педагог, методиката на обучение и строгата индивидуалност на обучаемия, от друга. Дейл Муур, бивш президент на американската национална асоциация на вокалните педагози, казва: „След почти 400 години, написаните материали за вокалната педагогика, научните знания и вокалното обучение са се интегрирали в процеса на обучение по пеене като едно цяло“ [Velarde 2013, p. 1].

Целта на доклада е да обясни сложността на педагогическия процес в неговата цялост за изграждане на отлични гласови певчески качества у подрастващите и по-специално за развитието на гласа през мутационния период. Ще разгледам трите основни компонента, необходими за изграждане на гласа и неговото здраве, съобразено с индивидуалността на обучаемия и неговата възраст. Това са: вокалната педагогика, методиката на обучение и сложната взаимовръзка „вокален педагог – обучаем“.

Вокалната педагогика е наука, която се занимава с развитието на гласа и възпитанието на певеца. С други думи, тя дава насоки на преподавателите за това, как да се научат да прилагат по най-добрия начин растящите научни познания в тази област спрямо строгата индивидуалност на ученика.

Вокалната педагогика като наука започва своето развитие в средата на XIX век, когато Мануел Гарсия-син (1805 – 1906) представя детайли от ларингиалната анатомия пред Кралската асоциация в Лондон през 1855 г. Така медицинските специалисти приемат ларингоскопа като основен инструмент за диагностика в медицинската практика. С откритието му за първи път е възможно да се погледне гърлото отвътре и да се видят гласовите гънки в рабо-

тен режим. Най-после лекарите имат възможност да наблюдават работата на ларинкса и да разберат вътрешните движения на гласовите гънки, отговорни за фонацията. Успоредно с това започва да се повишава интересът на медицинските специалисти към областта на пеенето и научните изследвания за функционирането на говорния и певчески глас се увеличават. С развитието на науката и усъвършенстването на различни начини за диагностика и наблюдение на процеса на фонация днес можем да кажем, че гласът вече не е невидим инструмент.

Но бурното ѝ развитие остава несвързано със сетивата, методологията и артистичното пеене. През 80-те години на XX век световно признатият американски вокален педагог Бертън Кофин казва, че науката за гласа и вокалното обучение са все още две различни направления, които не комуникират помежду си. Но този конфликт започва да се разрешава в наши дни.

Още през 1980 – 1990 вокалните педагози придобиват по-добро разбиране за функционалните вокални резултати, постигнати чрез точни и определени вокални упражнения и педагогически насоки. Това позволява на учителите да изградят нови подходи в своята педагогическа стратегия и да я приспособят към всеки отделен ученик, т.е. преподаване с научнообоснована педагогическа цел. Цел, основаваща се повече на причинност отколкото на емпирични резултати.

Макар механизмът на звукообразуване да е добре проучен, познат и илюстриран във вокалните помагала, все още остава открит фундаменталният въпрос за това, как вокалните педагози интерпретират научните знания в практиката. И още: какви методи да използват, за да постигнат ефикасни резултати в обучението на подрастващите? С какво научните постижения в науката за гласа ще обогатят методическите пособия за изграждането и съхранението на юношеските гласове? Необходимо ли е науката да се намесва толкова задълбочено в изкуството на пеенето?

И от двете страни на океана се работи усърдно в помощ на вокалните педагози. Появяват се изключителни трудове на вокална тематика, които и до днес се четат и използват във вокалната

практика и обучение. Ще спомена само някои от тях: „How to sing“ от Лили Леман³⁰, „Singing, the Mechanism and the Technic“ от Уилям Венард³¹, „Basic of Vocal Pedagogy: *The Foundations and Process of Singing*“ от Клифтън Уайр³², „The Stuctur of Singing“ от Ричард Милър³³, „Основи на вокалната методика“ от споменатия руски вокален педагог Дмитриев, „The Voice of the Mind“ на Херберт-Чезари, „Развитие на гласа“ от Емелянов, „Певческият глас“ от Паул Юсон, „Вокална методика“ от Константин Карапетров, „Working with Adolescent voices“ от Джон Кукси, „Развитие на детския глас в процеса на пеене“ от Г. П. Стулова, и много други.

Основната идея в тези трудове е интегрирането на научните изследвания за гласа в практическата работа на вокалните педагози – или процесът, известен като „изграждане на гласа“. Крайната цел е създаване на методика, която да е научно обоснована, ефикасна и достъпна. В методическата вокална литература откриваме различни подходи на обучение. Някои методики акцентират върху механиката на пеене, други върху артистичната и ментална страна, трети подхождат еkleктично, като обединяват предходните два. Но най-важното условие за ефикасността на една методика е: първо – да поддържа здравословното състояние на гласа по време на обучението; второ – да използва най-новите изследвания и знания за гласа; трето, но не на последно място – способността на вокалния педагог да обясни и приложи тези знания на практика.

Днес модерната вокална педагогика изисква от вокалните педагози да са запознати с научните новости за гласа и с различните

---

³⁰ Лили Леман – немска оперна певица, автор на книгата „How to sing“, с няколко издания на различни езици [Lehmann 1902].

³¹ Уилям Венард – известен американски вокален педагог, автор на „Singing, the Mechanism and the Technic“ [Vennard 1967].

³² Клифтън Уайр – американски певец и педагог, член на асоциацията на университетските професори, националната асоциация на вокалните педагози, автор на „Basic of Vocal Pedagogy: *The Foundations and Process of Singing*“ [Clifton 1998].

³³ Ричард Милър – американски вокален педагог и оперен певец, автор на „The Structure of Singing“ [Miller 1986].

методики от миналото до днес. Синтезът на такава информация ще позволи на преподавателя да обобщи и да заеме ценни идеи от практиката и теорията, с което ще обогати практическата си работа. На въпроса „необходимо ли е науката да се намесва толкова задълбочено в изкуството на пеенето и дали учениците ще запяят по-добре, ако са наясно с физиологията и анатомията на ларинкса?“, бих отговорила положително. Ще се аргументирам със следното:

1. Обучението по пеене е двустранен процес, в който участват активно и преподавателят, и ученикът. Ако ученикът не участва съзнателно в този процес, това ще спъва неговото развитие. В помощ на това сътрудничество стои разбирането за процеса на фонация, как функционира ларинксът, какво е певческо дишане, резонанс и проекция и др. Целта на вокалния педагог е да накара ученика по време на час да работи със себе си, да усеща тялото си като неразделна част от звукообразуването, да обмисля звука още преди да е изпят. Целта е последният да изгради „регулировъчен образ“ на правилния звук, да чува и усеща в процеса на работа кое как се случва и поради каква причина.

2. Главна роля играе, разбира се, вокалният педагог. Той е корепетитор, певец, психолог, ментор, ученик, възпитател, пример за подражание. Методическата и педагогическата му подготовка е решаваща за структурирането на учебния процес. Прецизното разпределяне на времето между отделните дейности е важно за напредъка на ученика. Часът започва със загряване на гласовия апарат, като то може да продължи по-дълго от обичайното. Следва същинската работа, в която се редуват упражнения с кратки почивки. В края му е задължително да се премине от певчески в речеви режим на работа.

През периода на мутация работата на вокалния педагог е още по-отговорна. Тук е задължително педагогът да е запознат със спецификите и промените в гласа на юношите. Какво е необходимо да се знае?

1. Обучението по пеене през този период не трябва да се преустановява, защото този процес представлява осъзната и контро-

лирана дейност. За разлика от това, в ежедневието децата подлагат гласовия си апарат на неимоверни натоварвания, граничещи с болестни състояния.

2. Мутацията при момчетата и момичетата протича по различен начин. При момчетата гръдният регистър слиза с октава надолу, ларинксът нараства почти двойно в сравнение с този на момичетата.

3. Фалцетът не мутира.

По време на мутация значително по-малки изменения настъпват във фалцетния регистър. При момчетата до мутация фалцетният регистър трябва да е добре развит както при момичетата, т.е. с всички защитни механизми и показатели на певческото гласообразуване.

4. Критерият за правилен звук от естетически трябва да се замени с физиологичен. Под „правилен звук“ разбирам очакваното за този период – гласът губи естетическите си качества чистота, звънливост и подвижност. Координацията между мускулите на ларинкса е нарушена, особено при момчетата. Очакваният звук е хриплив, участъци от диапазона звучат глухо и разнородно. Разбирането на типичните промени в говорния и певчески глас по време на мутация ще улесни педагога в работата му.

По време на мутация вокалният педагог трябва да знае какво не трябва да се прави с юношеския глас. И тук научните знания за гласа, по-специално за регистровия му строеж и неговото състояние през този период, са факторите, определящи положителните резултати в обучението. В своята книга „Развитие на гласа“ известният руски вокален педагог В. В. Емелянов пише, че най-сложният и опасен, даже и за гласа на възрастния певец, е този участък от диапазона, където се наслагват един върху друг двата регистрови механизма – гръден и фалцетен (c^1 - f^1). Мутацията засяга предимно този участък от диапазона. Той препоръчва да се работи активно с фалцетния регистър и постепенно с низходящи вокални упражнения да се укрепят гръдният регистър.

В САЩ вокалният педагог Джон Кукси прави задълбочено проучване, като изследва повече от 100 момчета в мутационния

период и определя 5 етапа на промяна в техните гласове, които описва подробно в книгата си „Working with Adolescent Voices“ [Cooksey 1999]. Всеки един от тези етапи се характеризира със специфични промени, които вокалният педагог трябва да разпознава слухово чрез редица критерии. Това ще му позволи да изгради ефикасна и градивна стратегия на обучение.

Едни от последните изследвания на физиологията на звукообразуването изясняват работата на вътрешната мускулатура на ларинкса. Разбира се, при пеене участват различни мускули и мускулни групи – лицеви, дихателни, вокални. По-специално тук ще разгледам 2 от вътрешната мускулатура на ларинкса: преден пръстеновидно-щитовиден мускул (СТ) и щитовидно пирамиден мускул (ТА). Първият мускул е от групата на обтегачите. При съкращаване на този мускул щитовидният хрущял се навежда, премества се надолу и напред и изопва гласовите гънки. Вторият мускул е от групата на аддукторите или фонаторите. Състои се от 2 части, като вътрешната образува т.нар. „вокален мускул“. Ролята му е да скъсява гласовите гънки и да участва донякъде в тяхното затваряне. В книгата си „Вокална фонология“ проф. д-р Иван Максимов пише: „В диференцираната проява на гласопроизвеждането някои съставки от аддукционната мускулатура изпълняват ръководна роля“ [Максимов 1993, с. 46]. И така учените са достигнали до извода, че тези 2 мускула са определящи при фонирането, и, както следва, „СТ“ отговаря за главовия, а „ТА“ отговаря за гръдния регистър. По време на мутация няма добра координация в работата на мускулите, гласовата цепка не се затваря по цялата си дължина и гласът звучи придихателно както в главовия, така и в гръдния регистър. При момчетата, в зависимост от етапа на мутация, може да изчезне напълно фалцетният регистър. Тогава педагогът трябва да съсредоточи вниманието си единствено върху формиращия се нов гръден регистър.

В заключение искам да подчертая, че модерната вокална педагогика е невъзможна без научните изследвания за гласа. Промените в изискванията към жанровото звучене в поп музиката, в джаза и в мюзикъла налагат и промени в педагогическата практи-

ка на вокалния педагог. Неговата роля в обучението е ключова – той е междинното звено между науката и практиката. От неговата интерпретация, разбиране и прилагане на научните знания изцяло зависи изграждането на гласа и неговото съхранение. Затова вокалният педагог непрекъснато трябва да повишава стандарта на обучение. Проследяването на научните изследвания, участие в дискусии по различни вокални теми и конференции ще доведе до създаването на нов, модерен подход във вокалното възпитание и обучение на подрастващите.

РЕФЕРЕНТНИ ИЗТОЧНИЦИ

Библиография

- ГАРСИЯ, Мануел, 1959. *Школа по пеене*. София: Наука и изкуство. [GARSÍA, Manuel, 1959. *Shkola po peene*. Sofia: Nauka i izkustvo.]
- ДМИТРИЕВ, Леонид, 1968. *Основы вокальной методики*. Москва: Музыка. [DMITRIEV, Leonid, 1968. *Osnovi vokalnoy metodiki*. Moskva: Muzika.]
- ЕМЕЛЯНОВ, Виктор, 2007. *Развитие голоса. Координация и тренинг*. Москва: Лань. ISBN 978-5-8114-0207-6. [EMELYANOV, Viktor, 2007. *Razvitie golosa. Koordinatsia i trening*. Moskva: Lan. ISBN 978-5-8114-0207-6.]
- КАРАПЕТРОВ, Константин, 1990. *Вокална методика*. София: Музыка, 1990. [KARAPETROV, Konstantin, 1990. *Vokalna metodika*. Sofia: Muzika.]
- МАКСИМОВ, Иван, 1983. *Основы на фониатрията*. София: Медицина и физкултура. [MAKSIMOV, Ivan, 1983. *Osnovi na foniatriyata*. Sofia: Meditsina i fizkultura.]
- ЮССОН, Рауль, 1974. *Певческий голос*. Москва: Музыка. [YUSSON, Raul, 1974. *Peveschkiy golos*. Moskva: Muzika.]
- CLIFTON, Ware, 1998. *Basic of Vocal Pedagogy: The Foundations and Process of Singing*. Boston: McGraw Hill. ISBN 978-0070682894.
- COOKSEY, Jhon, 1999. *Working with Adolscent Voices*. Saint Louis: Concordia Publishing House. ISBN 978-057-001-356-3.

- HERBERT-CAESARI, Edgard, 2002. *The Voice of the Mind*. Alma Caesari-Gramatke. ISBN 978-0954558802.
- LEHMANN, Lilli, 1902. *How to sing*. New York: Macmillan.
- MILLER, Richard, 1986. *The Structure of Singing: System and Art in Vocal Technique*. New York: Macmillan.
- VENNARD, William, 1968. *Singing: the Mechanism and the Technic*. New York: Carl Fischer.

Интернет публикации

- VELARDE, Rachel, 2013. *Vocal pedagogy at the End of the Twentieth Century: Revealing the Hidden instrument* [online]. Arizona State University [viewed 11 March 2018] Available on: https://repository.asu.edu/attachments/110232/content/Velarde_asu_0010E_12611.pdf,
- WALDERS, Patrick, 2005. *Fundamentals of Vocal Pedagogy and Applications for Conductors Not Trained in Singing* [online] [viewed 11 March 2018] Available on: <https://drum.lib.umd.edu/bitstream/handle/1903/2483/umi-umd-2356.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- WAKEFIELD, Gregory, 2003. Vocal Pedagogy and Pedagogical Voices [online]. In: *Proceedings of the 2003 International Conference on Auditory Display, Boston, MA, USA, 6-9 July 2003*. pp. 1-10 [viewed 11 March 2018]. ISBN 0-87270-133-6. Available on: <https://pdfs.semanticscholar.org/7c84/66f87654868e2907ab8520224da6fd73367.pdf>